

היסטוריה

הוראות

א. משך הבחינה: שלוש שעות.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שמונה נושאים. יש לבחור בשניים מהם.

בכל נושא שני פרקים. יש לענות בכל נושא על שתי שאלות:

שאלה אחת מן הפרק הראשון – 35 נקודות

שאלה אחת מן הפרק השני – 15 נקודות

סך הכול לנושא – 50 נקודות

(לכל נושא – 50 נקודות; סך הכול – 100 נקודות)

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

שימו לב: תלמידים שאושר להם מבחן מותאם יענו על אחת משתי השאלות הראשונות בכל אחד משני

הנושאים שלמדו.

סך הכול שתי שאלות, לכל שאלה – 50 נקודות.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טייטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.

כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

בשאלון זה שמונה נושאים (1-8). בחרו בשני הנושאים שלמדתם, וענו על ארבע שאלות סך הכול, לפי ההוראות.

נושא 1 – הפעילות הציונית בארצות האסלאם בימי מלחמת העולם השנייה, והעליות הגדולות מארצות האסלאם בשנים 1948–1967

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 1-2 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 3-4 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 1-2 (35 נקודות).

1. העלייה ממצרים אחרי מלחמת העולם השנייה

- א. לפניכם שני מקורות: טבלה ובה נתונים על מספר העולים ממצרים למדינת ישראל בשנים 1950-1956 (מקור א), ומובאה ממכתב שכתב שגריר ישראל בצרפת בנוגע ליהודי מצרים בשנת 1954 (מקור ב). עיינו בשני המקורות, וענו על השאלה שאחריהם.

מקור א

מספר העולים	שנת עלייה
7,154	1950
2,086	1951
1,251	1952
1,041	1953
1,069	1954
679	1955
880	1956 (עד מלחמת סיני)

(ח' סעדון [עורך], בגלוי ובסתו, מכון בן-צבי ומשרד החינוך, תש"ס, עמ' 133)

מקור ב

רוב יהודי מצרים מכינים עצמם להגירה בדרך זו או אחרת. אין איש מהם סבור שיוכל להתקיים במדינה זו לאורך ימים.

(מכתב מיעקב צור אל גדעון רפאל, בתוך: ח' סעדון [עורך], בגלוי ובסתו, מכון בן צבי ומשרד החינוך, תש"ס, עמ' 134)

על פי הנתונים במקור א, הציגו את המגמה בעלייה של יהודי מצרים למדינת ישראל בשנים 1950-1956, והסבירו מגמה זו על פי מה שלמדתם.

על פי מה שלמדתם, הסבירו את הקשר בין הכתוב במקור ב ובין המגמה המוצגת בטבלה (מקור א). (20 נקודות)

- ב. הציגו שני צעדים שנקט השלטון במצרים כדי לאלץ את היהודים לעזוב את מצרים לאחר מלחמת סיני (אוקטובר 1956).

הציגו שתי דרכים שבהן נעזרו היהודים כדי לצאת ממצרים בשנים אלה.

(15 נקודות)

2.

עליית יהודי צפון אפריקה בשנות החמישים והשישים של המאה ה־20

א. **הסבירו שני** שלבים במדיניות השלטון הצרפתי בתוניסיה כלפי עליית יהודים לישראל בשנים 1950–1956, ואת

היחס של התנועה הלאומית התוניסאית לעלייה זו. (17 נקודות)

ב. **הסבירו** את המדיניות של ממשלת מרוקו בנוגע לעליית יהודים לישראל בשנים 1961–1963.

הציגו את הדרכים שבהן יצאו היהודים ממרוקו בשנים אלה.

(18 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 3–4 (15 נקודות).

3. **הסבירו** גורם אחד חיצוני וגורם אחד פנימי לחיסול הקהילה היהודית בעיראק.

הסבירו מדוע הוגדרה עלייה זו "עליית הצלה".

4. **הסבירו שתי** דרכים שבהן השפיעה מלחמת העולם השנייה על חיי היהודים בארצות האסלאם.

הדגימו אחת מן הדרכים באמצעות מדינה אחת שלמדתם עליה.

נושא 2 – "מעיל תשבץ": מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 5–6 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 7–8 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 5–6 (35 נקודות).

5. היהודים בעולם האסלאם

א. לפניכם קטע ממכתב שכתב אחד ממנהיגי ישיבת פומבדיתא במאה העשירית. המכתב נמצא בגניזת קהיר.

קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

ובכל זאת המחלוקת שיש בישיבה נְדָפְיֵנוּ וּשְׁחָנוּ עד עפר, ואין לנו רשויות שיבוא מהם לחם חוקנו כי חרבו. ואשר נותרו הוצרכנו אנחנו לצאת אליהם אחר שהיו גדולי הישיבה שופטים יוצאים ברשויותינו, וגם הקרקעות שהיו לנו חרבו ואבדו באותן השנים הרעות שעברו עלינו, אפסו כספינו וקרקעותינו ונשתפכנו כאבני קודש בראש כל חוצות ונתנו מחמדינו באוכל להשיב נפשנו ולא נשתייר לנו זולתי כתבי אבותינו ולא נתן אלוקינו למוט רגלנו ותחס עינו עלינו משחתינו [מלהשחית אותנו] וייתן לנו נפשנו לשלל. ובכל הקורות אותנו לא עזבנו אורחות אבותינו והגינו בתורתו מתוך דוחק.

(כתב יד מגניזת קהיר: Oxford: MS heb. f.34/39, לקוח מן האתר: <https://fgp.genizah.org>)

על פי הקטע ועל פי מה שלמדתם, הציגו את המשבר בשיטת הרשויות.

הציגו שניים מן הקשיים שנגרמו בעקבות המשבר.

(17 נקודות)

ב. על פי מה שלמדתם, הסבירו כיצד ניסו מנהיגי הישיבות לשפר את המעמד של הישיבות בסוף המאה העשירית

ובראשית המאה ה-11. (18 נקודות)

6. היחסים בין יהודים ובין מוסלמים

- א. **הסבירו** מה הם "תנאי עומר", והציגו את מטרתם. **הסבירו** כיצד מטרה זו באה לידי ביטוי באחד מסעיפי המסמך "תנאי עומר". (15 נקודות)
- ב. הרמב"ם התייחס בכמה מאיגרותיו לגזרות השמד בעולם המוסלמי. לפניכם שני קטעים, א–ב, משתיים מאיגרותיו. קראו את הקטעים, וענו על השאלה שאחריהם.

קטע ב: איגרת השמד

קטע א: איגרת תימן

דע שכל השמדות שהיו בזמן החכמים, היו מצווים בה לעבור על המצוות, והיה במ עשיית מעשה. כמו שאמרו בתלמוד שלא יתעסקו בתורה, ולא ימולו את בניהם [...] ואולם זה השמד לא יתחייבו עשיית מעשה, זולת הדיבור בלבד. ואם ירצה אדם לקיים תרי"ג מצוות בסתר – יקיים ואין אשם לו. [...]

כי מעולם לא נשמע כמו זה השמד הנפלא, שאין כופים בו כי אם על הדיבור בלבד. ולא יראה מדברי רבותינו זיכרונם לברכה שיאמרו ייהרג ואל יעבור ואל יאמר דבר אחד שאין בו מעשה. אבל ייהרג כאשר יחייבוהו לעשות מעשה, או על דבר שהוא מוזהר עליו.

(על פי הרמב"ם, מאמר קדוש השם, מעובד על פי דפוס ליפסיה 1860. מתוך: <http://www.daat.ac.il>)

דעו שה' השליכנו בגלל חומרת עוונותינו בתוך האומה הזאת, כוונתי לאומת ישמעאל, המזיקה לנו והלומדת בעמקות כיצד להרע לנו ולשנוא אותנו. [...] לא קמה על ישראל אומה שהזיקה לנו יותר ממנה ושהגדילה להשפילנו, להפחית בערכנו ולחזק את השנאה לנו כמותם. [...] למרות שסבלנו מהשפלתם, משקריהם ומכזביהם מה שאין ביכולת אנוש לסבול. [...] וכפי שלימדונו החכמים זיכרונם לברכה, שנסבול את שקרי ישמעאל וכזביו בשמיעה ובשתיקה [...] למרות כל זאת, אין אנו ניצולים מרוב רעתם ולחצם בכל עת, אלא כל אימת שאנו סובלים ומעדיפים לחיות עימם בשלום, הם מעוררים לנו קרבות ומלחמות [...].

(מתוך: "איגרת תימן". בתוך: מ' פרנקל [עורכת], מעיל תשבץ, משרד החינוך, האגף לתכנון, לפיתוח תוכניות לימודים, תשס"ח, עמ' 72)

בנוגע לכל אחת מן האיגרות שלפניכם, הציגו את תיאורו של הרמב"ם לרדיפות האסלאם את היהודים. **הסבירו** מה היה עשוי לגרום להבדל בין שתי האיגרות בתיאור של הרמב"ם. (20 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 7–8 (15 נקודות).

- 7. הציגו שלושה מן המקצועות שעסקו בהם בעלי המלאכה היהודים בימי הביניים בארצות האסלאם. **הסבירו** מדוע בחרו יהודים לעסוק בכל אחד מן המקצועות שהצגתם.
- 8. הציגו שתי דוגמאות להשפעת המשפט היהודי על המשפט המוסלמי, ושתי דוגמאות להשפעת המשפט המוסלמי על המשפט היהודי.

נושא 3 – קהילת יהודי קרקוב

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 9–10 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 11–12 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 9–10 (35 נקודות).

9. הייחודיות של קהילת יהודי קרקוב

א. לפניכם נתונים על היהודים בקרקוב בתחילת שנות השלושים של המאה ה-20.

- 58% מן הסוחרים בקרקוב היו יהודים.
- 61% מן הרופאים בקרקוב היו יהודים.
- 62% מעורכי הדין בקרקוב היו יהודים.
- 77% מן האוכלוסייה היהודית בקרקוב התפרנסו מתעשייה, ממלאכה וממסחר.
- 40% מן האוכלוסייה היהודית בקרקוב הצהירו ששפת האם שלהם היא יידיש (לעומת 90% מן האוכלוסייה היהודית בוורשה שהצהירו ששפת האם שלהם היא יידיש).

(מעובד על פי פנקס הקהילות, פולין, כרך שלישי, גאליציה המערבית ושלזיה, יד ושם, תשמ"ד, עמ' 27–28)

על פי הנתונים ועל פי מה שלמדתם, הציגו שני מאפיינים של קהילת יהודי קרקוב בתחום הכלכלה, ושני מאפיינים שלה בתחום התרבות. הסבירו כיצד אחד מן המאפיינים האלה בא לידי ביטוי בתחום הפוליטי. (17 נקודות)

ב. הציגו שני מאפיינים ייחודיים של גטו קרקוב, והסבירו את הסיבה למאפיינים אלה.

הסבירו שתיים מן המטרות של הנאצים בהקמת הגטו. (18 נקודות)

א. לפניכם שלושה קטעים מתוך ספרו של הרוקח תאדאוש פאנקיוויץ', "בית־מרקחת בגטו קראקוב". כל אחד מן הקטעים מתאר תקופה אחרת בחיי הגטו. קראו את הקטעים, וענו על השאלה שאחריהם.

קטע א:

הזמן עשה את שלו. האנשים, למרות התנאים שהשתנו כל כך, התחילו להתרגל לחיים חדשים. החלו להסתכל על קיומם מזווית ראייה אחרת. הוקם "משרד העבודה", שם היו מטביעים חותמות על התעודות החדשות שניתנו לתושבי הגטו העובדים בחוץ, במקום תעודות הזהות הקודמות שלהם. בעזרת החותמות האלה מותר היה לצאת לעבודה בחוץ. סרט לבן עם מגן דוד כחול על השרוול הימני, ותעודת הזהות מוחתמת ביד - כך היו אלפי אנשים עוברים את שערי הגטו יום אחר יום. [...] הזמן חולף במהירות. [...] "משרד העבודה" [...] פתוח משעות הבוקר עד שעות הערב המאוחרות. פקידים גרמנים, פולנים ויהודים עוסקים שם במילוי כרטיסי עובדים, בחלוקת עבודה ובשליחת אנשים לעבודות מחוץ לתחום הגטו [...]. כלכלת הגטו מתחילה להתפתח. [...] צעות חנויות חדשות, מסעדות, מגדניות, מאפיות... נפתחת אפילו "מסעדת ריקודים" ומופיעים בה אומנים מקומיים ותזמורת [...]. בתנאים החדשים והבלתי נורמליים מתנהלים החיים בקצב מסחרר. המתח התמידי מורט את העצבים והדאגה לבאות מעכירה את מצב הרוח.

(ת' פאנקיוויץ', בית־מרקחת בגטו קראקוב, יד ושם בשיתוף עם ארגון יוצאי קרקוב, תשמ"ה, עמ' 5, 9-11)

קטע ב:

ימים אחדים לאחר הגירוש הופיעה הודעה ששטח הגטו יצומצם. [...] על לשכת הדיור שליד ה"יודנראט" [...] הוטל התפקיד לשכן מחדש את האנשים. [...] אנשים התחילו להתארגן מחדש. אנשים שחנויותיהם נשארו מחוץ לגטו העתיקו את עסקיהם למקומות חדשים. [...] אבל השקט לא חזר לגטו. [...] הפחד התגבר. [...] חופש התנועה של התושבים הוגבל במידה רבה [...]. בית המרקחת שלנו היה נקודת המפגש אחרי כל "אקציה" בגטו. ידוע שצעדיו הראשונים של מי שניצל הובילו אלינו [...]. כל אחד מספר את קורותיו, איך הצליח לברוח [...].

(שם, עמ' 63-65)

קטע ג:

"משרד העבודה" בגטו שוב מעדכן ומשלים את הכרסות, נוצרים מקומות עבודה חדשים [...]. שוב מקטינים את הגטו. [...] שוב נראים מחזות זוועה אימים, הצפיפות נוראה. לתוך חדר אחד זוחסים משפחות אחדות [...]. החיים בצוותא נעשים קשים מיום ליום. המטבח המשותף הוא מוקד הסכסוכים. [...] אנשים רבים סירבו לתת כסף לקניית פחם [...]. בצו חדש בוטלו כל תעודות הזהות, והיהודים נצטוו להזדהות מעתה בעזרת "תעודת מעבר" (Judenpass).

(שם, עמ' 88-90)

על פי הקטעים ועל פי מה שלמדתם, **הסבירו** באיזו תקופה בחיי הגטו עוסק כל אחד מן הקטעים. **הסבירו** על פי מה קבעתם זאת. בתשובתכם התייחסו לשלושה מאפיינים של החיים בגטו.

(20 נקודות)

ב. – **הסבירו** את חשיבותו של בית המרקחת בהתמודדות של היהודים עם קשיי הקיום בגטו.

– **הציגו** שתי דוגמאות לדרך ההתמודדות של היהודים עם הקשיים בתחום החינוך.

(15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 11–12 (15 נקודות).

11. "הגרמנים ראו בו [ביודנראט] מוסד שתפקידו הבלעדי לשמש מכשיר ביצועי של הוראותיהם בכל הנוגע לציבור היהודי. אולם היודנראט ראה עצמו גם גוף המסייע לאחיו במתן שירותים שהשלטונות התעלמו מהם".

(י' פלד, קרקוב היהודית 1939–1943, בית לוחמי הגטאות והוצאת הקיבוץ המאוחד, 1993, עמ' 39)

הציגו את הטענה של יעל פלד. נמקו אותה באמצעות שתי דוגמאות לכל אחד מן התפקידים של היודנראט בקרקוב לפני תחילת הפתרון הסופי (סך הכול – ארבע דוגמאות).

12. "כולנו היינו צעירים, ציונים וחלוצים. כנוער לומד ועובד לא ידענו מעולם מחתרת מה היא, זר היה לנו הדבר".

(ר' קופר, בתוך: פ' קראי, פנים רבות לגבורה, יד ושם, 2002, עמ' 60)

הסבירו את דבריה של רבקה קופר, והסבירו מדוע החליטו מנהיגי "עקיבא" להקים מחתרת. הציגו שינוי אחד במטרות המחתרת בשנים 1941–1942.

נושא 4 – מלחמת העצמאות

אם בחרתם בנושא זה ענו על שתי שאלות:
על אחת מן השאלות 13–14 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 15–16 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 13–14 (35 נקודות).

13. הכרעות צבאיות בתום ההפוגה השנייה

א. במבצעים הגדולים שהתקיימו בסוף מלחמת העצמאות – "יואב", "חירם" ו"חורב" – אפשר לזהות כמה מאפיינים משותפים: תקיפות יזומות; קביעת גבולות בניגוד לתוכניות המדיניות; מיגור חלקי של כוחות פולשים; התחשבות בלחץ בין-לאומי; השגת קלפי מיקוח למשא ומתן מדיני; השלמת יעדים במבצעים משלימים. בחרו בשלושה מאפיינים, והסבירו כיצד כל אחד מהם בא לידי ביטוי בשניים מן המבצעים המוזכרים לעיל. (17 נקודות)

ב. לפניכם קטע מדבריו של יגאל אלון, מפקד הפלמ"ח ומראשי צה"ל במלחמת העצמאות. הקטע עוסק בוויכוח על סוגיית כיבוש אזור ההר. סוגיה זו העסיקה את ההנהגה המדינית והצבאית בסוף אוקטובר 1948. קראו את הקטע, וענו על השאלה שאחריו.

שחרורה השלם של הארץ, לפחות בגבולותיה המנדטוריים, דבר שהיה בגדר יכולתו הריאלית של צה"ל בעיצומה של מלחמת השחרור [...] היה משנה את מערך ההגנה הישראלית [...] מן הקצה אל הקצה. [...] הארץ נשארה מחולקת [...] לא בגלל היעדר תכנון אסטרטגי נכון או חוסר כושר צבאי מספיק במלחמת השחרור, אלא אך ורק בגלל רתיעה מדינית [...], שהייתה בגדר אחריותו של ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן-גוריון [...]. ירושלים נשארה מבותרת לא בגלל קרבות שנכשלו, אלא בגלל קרבות שלא בוצעו.

א' הורנשטיין ו' גולדשטיין, "יחסם של ראשי הצבא לשטחי הגדה המערבית וירושלים לפני מלחמת ששת הימים: בין קבלת המציאות לרצון הלב", ישראלים, כרך 10, עמ' 164–165

על פי הקטע, הציגו את השיקולים בעד כיבוש אזור ההר. על פי מה שלמדתם, הסבירו מי התנגד לכיבוש אזור ההר, ומה היו הסיבות להתנגדות. בתשובתכם הציגו שלושה מן הנימוקים של המתנגדים. (18 נקודות)

14. ירושלים במלחמת העצמאות, החלק הראשון

א. אחד מן הביטויים למעורבות של ראש הממשלה, בן-גוריון, בשאלת ירושלים הייתה מינוי דוד שאלתיאל למפקד העיר. לפניכם ההנחיות שנתן בן-גוריון לשאלתיאל עם מינויו ב-31 בינואר 1948. קראו את ההנחיות, וענו על השאלה שאחריהן.

הנחיה מבצעית לשאלתיאל

דוד שאלתיאל שאל: מה יהיה הקו [המבצעי] בירושלים?

אמרת: שני שלבים - 1. עד יציאת האנגלים. 2. לאחר צאתם. זה יהיה שונה אם האו"ם יירש [את] מקומם [של האנגלים] באופן אפקטיבי או לא.

בשלב הראשון:

א. לא לתת לעזוב שום שכונה יהודית. לדרוש מהתושבים היהודים להישאר. אם מישהו יעזוב - להכניס אחרים [במקומם].

ב. לקיים [את] התחבורה לשכונות הניתקות [המנותקות] - אוניברסיטה, תלפיות, מקור חיים וכו'.

ג. להרחיב [את] השטח היהודי ולצרף אותו [היינו - להגיע לרציפות]. להגיע חזרה עד המרכז המסחרי.

ד. בעיר העתיקה - למנוע בכל מחיר יציאת היהודים, להימנע עד כמה שאפשר משפיכות דמים שם. אם ייתכן סידור ג' [הרחבת השטח היהודי], להשכיח יהודים בכל בית של שכונה חצי ערבית, כגון רוממה, שלא הערבים ולא היהודים יירו - לעשות סידור כזה, אבל רק על מנת לקיים [את] עמדותינו וחופש כניסה.

ה. לחסל [את] שיח ג'ראח (מבלי להתנגש עם הצבא האנגלי).

ו. להתכונן לתפוס בהזדמנות הראשונה (יציאת האנגלים) [ב]מגדל דוד ולהחזיק בו. אם הערבים ילכו ברצון, וועדת או"ם תשתלט - לקבל מרות או"ם.

ואשר לסביבה:

1. לקיים כל נקודה ונקודה ולחזק [את] ביטחונה, אבל לעשות תוכנית של פינוי לילדים ונשים לשעת הצורך.

2. לתכנן השבתת התחבורה הערבית מהסביבה, אם יפריעו לתחבורה היהודית.

3. לשמור על דרך ירושלים-תל אביב.

לאחר יציאת האנגלים - ייתכן שהמערכה בירושלים תסתיים אם ועדת או"ם תבוא הנה, כי קודם כול תצטרך להשתלט בירושלים. אם גם סידור ירושלים לא יעלה בידה - זה יהיה כישלון חרוץ של האו"ם.

(ד' בן-גוריון, מן היומן, מלחמת העצמאות, תש"ח-תש"ט, משרד הבטחון הוצאה לאור, 1987, עמ' 72)

הסבירו כיצד עמדתו של בן גוריון בעניין ירושלים באה לידי ביטוי בהנחיות לשאלתיאל.

הציגו שניים מן הקשיים שהיו ביישום ההנחיות. (20 נקודות)

ב. בחודשים אפריל ומאי 1948 חל מפנה במערכה הצבאית בירושלים.

הסבירו מדוע חל המפנה, וכיצד הוא בא לידי ביטוי בקרבות בתוך העיר. (15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 15–16 (15 נקודות).

15. הציגו שלושה יתרונות שהיו לכוח הערבי הפולש על פני הכוח הישראלי, ו**הסבירו** כיצד ניסתה ההנהגה המדינית והצבאית הישראלית לצמצם את הפער בין הכוח הערבי לכוח הישראלי.

16. לפניכם מובאה מספרו של ההיסטוריון בני מוריס. קראו את המובאה, וענו על השאלה שאחריה.
"בעיית הפליטים הפלסטינים היא יציר של מלחמה, ולא פרי תכנון מוקדם יהודי או ערבי. בעיקרה היא תוצר לוואי של פחדי הערבים והיהודים ושל הלוחמה הממושכת והמרה שאפיינה את המלחמה [...]"

(ב' מוריס, לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947–1949, עם עובד, 1991, עמ' 382)

הסבירו את הטענה של בני מוריס. בתשובה התייחסו ל**שני** הצדדים – הצד היהודי והצד הערבי – ובססו אותה על עובדות היסטוריות.

נושא 5 – אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה

אם בחרתם בנושא זה ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 17–18 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 19–20 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 17–18 (35 נקודות).

17. משה מנדלסון – בן בית בשני עולמות

א. קראו את שני הקטעים שלפניכם – קטע א: מכתב שכתבה אשתו של מנדלסון; קטע ב: קטע ממחקר על חייו של מנדלסון – וענו על השאלות שאחריהם.

קטע ב: קטע ממחקר על חייו של מנדלסון

בהיותו כבר נשוי, כאשר ביקרו אותו חבריו ביום שישי לפנות ערב, היה מנדלסון מתנצל כשעה לפני שקיעת החמה ומכריז: "גבירותיי ורבותיי! אני סר אל החדר הסמוך רק כדי לקבל את פני השבת, ובמהרה אצטרף אליכם [...]".

פעם כתב ללסינג: "מחר שבת ולכן לא אוכל לבוא אליך... אם אתה שאינך מחויב לשמור על השבת, יכול, אנא בוא לכאן".

(ע' אילון, רקוויאם גרמני, דביר, 2004, עמ' 43)

קטע א: מכתב שכתבה אשתו של מנדלסון

בע"ה בערלין עש"ק [ערב שבת קודש], י"ג תמוז תקל"ז [1777]

למשה היקר שלום!

אני מקווה שתקבל את מכתבי כשאתה בקניגסברג שמח וטוב לב. אנו כולנו, תודה לאל, בקו הבריאות וליבנו טוב... כיצד עובר עליי הזמן? [...] שתינו קפה וריכלנו על הלהקה הצרפתית והלהקה הגרמנית. כולם טענו שמי שנותן לשחקנים עלובים כל כך למצוא חן בעיניו – ראוי לכך. ומה אתה חושב עשינו אחרי הקפה, משה היקר? אנו הנשים הפתיות הלכנו לקומדיה הצרפתית, והגברים הלכו ללהקה הגרמנית. והמצחיק הוא שכולנו נהנינו. אני אפילו אעשה מאמץ ללכת לשם עם הילדים, ואני מאמינה שזה יועיל מאוד לילדינו. ברענדל הבינה את עלילת הקומדיה ורייקל תעשה מאמץ עכשיו ללמוד ולהבין, ולפחות היום היא יושבת כשספר צרפתית בידיה.

(בתוך: ע', אטקס [עורך], אל מול עולם חדש, האוניברסיטה העברית

בירושלים והאגף לתוכניות לימודים במשרד החינוך, תשס"ה, עמ' 43)

על פי הקטעים ועל פי מה שלמדתם, הסבירו את ההתמודדות של מנדלסון עם המתח בין שני העולמות שבהם חיו הוא ובני חוגו. בתשובתכם התבססו על שלוש דוגמאות. (18 נקודות).

ב. הציגו שלוש סיבות להתערעות המהירה של האיזון בין שני העולמות לאחר זמן קצר בלבד. (17 נקודות)

18. הרפורמה והתגובה האורתודוקסית

לפניכם קטע מתוך פסק דין שפורסם בשנת 1865 בוועידת הרבנים בעיר מיכאלוביץ. קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

<p>1. אסור לדרוש דרשה בלשון אומות העולם [...]</p> <p>2. אסור לכנוס להתפלל בבית הכנסת אשר אין לו בימה באמצע.</p> <p>3. אסור לעשות בית הכנסת במגדל.</p> <p>4. אסור לעשות מלבושים מיוחדים לשליח ציבור ומשוררים באופן שיהיה דומים לשאר נימוסי דתות.</p> <p>5. אסור לעשות המחיצה המבדלת בין עזרת נשים ואנשים באופן שיוכלו להסתכל אנשים בנשים, רק יעשו כנהוג מימי קדם.</p> <p>(מעובד על פי נ' קצבורג, פסק דין מיכאלוביץ תרכ"ו, בתוך: ע' אטקס [עורך], אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה, משרד החינוך התרבות והספורט, המזכירות הפדגוגית, האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים, 1995, עמ' 83)</p>
--

- א. על פי מה שלמדתם, **הסבירו** את התהליך ההיסטורי שהוביל לפרסום פסק דין זה. (15 נקודות)
- ב. **הסבירו** מדוע לא קיבלו הנאראורתודוקסים כמה מן הסעיפים בפסק הדין. בתשובתכם התייחסו לשני סעיפים מפסק הדין. (20 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 19–20 (15 נקודות).

19. **הסבירו** את הנסיבות ההיסטוריות שהובילו להיווצרות מעמד יהודי החצר. **הציגו** אחת מן הדעות שבמחלוקת בין ההיסטוריונים בנוגע לשאלת הזהות והמעמד של יהודי החצר.
20. היסטוריונים חלוקים בדעותיהם בשאלה מהו מקור הפער בין תגובת הרבנים האשכנזים על המודרנה ובין תגובת רבני המזרח על המודרנה. **הציגו** את שתי הדעות, ו**נמקו** אחת מהן באמצעות דוגמה.

נושא 6 – תולדות ארצות הברית

אם בחרתם בנושא זה ענו על שתי שאלות:
על אחת מן השאלות 21–22 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 23–24 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 21–22 (35 נקודות).

21. המאבק לשוויון זכויות

א. לפניכם קטע מתוך ריאיון שערך הסופר קנת ב' קלארק עם המנהיג האפרו-אמריקני מלקולם אקס ביוני 1963. קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

קלארק: מר אקס, האם יש כאן ביקורת נגד כוהן הדת מרטין לותר קינג ג'וניור?

מלקולם אקס: אין צורך לבקר את כוהן הדת מרטין לותר קינג ג'וניור. מעשיו שלו מבקרים אותו.

קלארק: למה אתה מתכוון?

מלקולם אקס: כל כושי המורה לכושים אחרים להגיש את הלחי השנייה* – מפרק אותו מנסקו. כל כושי המורה לכושים אחרים להגיש את הלחי השנייה כשהם עומדים בפני התקפה – מנשל את הכושי מהזכות האלוהית, זכותו המוסרית, זכותו הטבעית, זכותו האינטליגנטית להגן על עצמו. כל דבר בטבע יכול להגן על עצמו וצודק כשהוא מגן על עצמו, חוץ מן הכושי האמריקני. ואנשים כמו קינג – תפקידם הוא ללכת בין הכושים ולהורות להם "אל תשיבו מלחמה שערה!" הוא אינו אומר להם, "אל תילחמו ביניכם לבין עצמכם". מה שהוא אומר להם בעצם הוא "אל תילחמו באיש הלבן". [...]

קלארק: אבל, מר אקס, האין זאת עובדה שתנועתו של כוהן הדת קינג הצליחה במונטגומרי?

מלקולם אקס: אינך יכול לומר לי שהייתה להם הצלחה – סלח לי, אדוני.

קלארק: האם לא הייתה הצלחה בברמינגהם?

מלקולם אקס: לא. לא. איזה מין הצלחה הייתה להם בברמינגהם? הזדמנות לשבת במסעדה ולשתות קפה עם קרקר**, זו הצלחה? אלפי ילדים קטנים נאסרו; הם לא שוחררו עד שקינג שילם עבורם דמי ערבות. היה עליהם לקנות את חירותם מהמאסר. אין בכך לא התקדמות ולא הצלחה.

(מ' אקס, מהפכה היא כמו שרפה ביער, נהר ספרים, 2010, עמ' 21–22)

* לא לפגוע במי שפגע בך.

** קרקר – כינוי גנאי ללבנים, בעיקר לבנים עניים מדרום ארצות הברית.

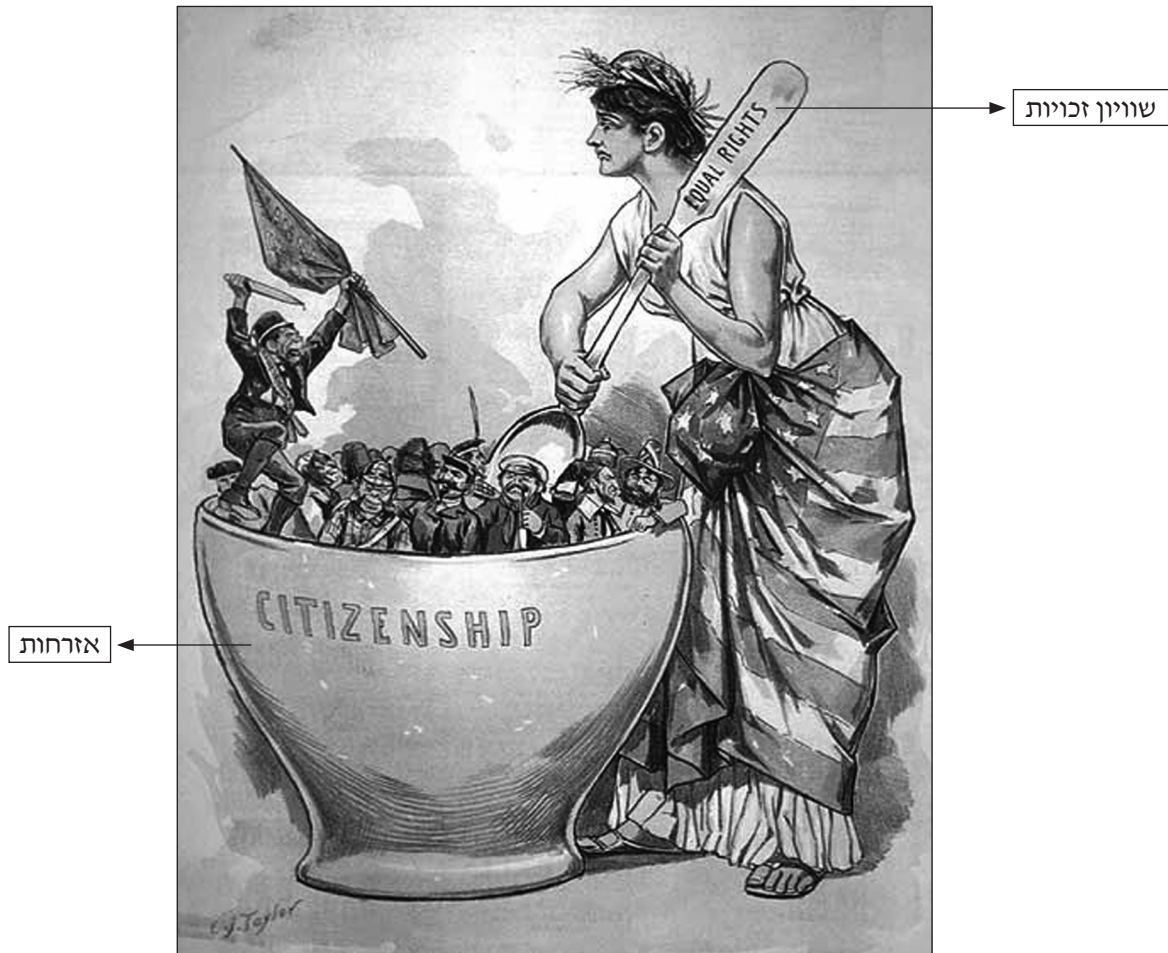
על פי מה שלמדתם, הציגו את הפתרון שהציע מרטין לותר קינג ג'וניור לבעיית חוסר השוויון בארצות הברית. על פי הקטע, הסבירו את הביקורת של מלקולם אקס על פתרון זה. על פי מה שלמדתם, הציגו את הפתרון של "הכוח השחור" לבעיה זו. (20 נקודות)

ב. הציגו פעולה אחת של כל אחת מן הרשויות (השופטת, המבצעת והמחוקקת) לתיקון אפליית השחורים בשנות

החמישים והשישים של המאה ה-20 (סך הכול – שלוש פעולות). (15 נקודות)

א. לפניכם פרט מתוך קריקטורה (מקור א) שהתפרסמה בכתב עת אמריקני בתאריך 26 ביוני 1889, וקטע (מקור ב) מתוך הרומן "בית קרנובסקי", המתאר את קורותיה של משפחה יהודית מגרמניה שהיגרה בשנות השלושים של המאה ה-20 לארצות הברית. עיינו בשני המקורות, וענו על השאלות שאחריהם.

מקור א: קריקטורה



(Ohio State University: Wikimedia Commons באמצעות: מקור: C.J.Taylor, ציור: 1889, 26 ביוני, PUCK)

(שימו לב: המשך השאלה בעמוד הבא.)

מקור ב: קטע מן הרומן "בית קרנובסקי"

דויד קרנובסקי נטל את ידיו במתקן שתייה ובירך "שהחיינו" על הארץ החדשה [...].
 הקביל את פני הקרנובסקים הדוד יחזקאל [...], אחיה של לאה [...]. "פה קוראים לי הארי. במלניץ
 [באירופה] הייתי חצקל אבל פה אני הארי, הדוד הארי. ומה שמך, בויִלָּה [ילד באנגלית, עם סיומת ביידיש]?"
 שאל חיש מהר כדרכו [את אחיינו].
 "אינני מבין", ענה [האחיין] בצינה.
 "אה, צריך לדבר גרמנית עם זה", אמר הדוד הארי והצטחק בלגלוג של רוח טובה, "הי כן, מיסטר ג'רמן:
 מה שמך, אדון גרמני?".

"יואכים גיאורג", ביטא יגור [האחיין] בקפידה, כדי להבליט את הגרמנית המזוועה שבפי הדוד.
 הדוד הארי ביטל בתנופת יד. "ארוך מדי לאמריקה", אמר, "פה אוהבים הכול בקיצור ומהר לעניין!".
 ואכן חיש מהר הביא [הארי] מכונית "שברולט" מאובקת ופתח את הדלת. "תיכנסו!" אמר בלי גינונים
 מיותרים.

בשעת הנסיעה סיפר על השנים שעברו. תחילה היה צָפֵע בניין, עד שעמד ברשות עצמו ושכר פועלים
 לצבוע בשבילו. מכאן עבר לבניית בתים, ולהריסת בתים. הוא קנה רכוש ונהיה עשיר. [...] אחר כך הפסיד
 הכול במשבר הגדול [בסוף שנות העשרים], אבל אלוהים היה בעזרו ונהפך הגלגל [...].
 וכל אותה שעה שדיבר לא שכח להלל ולשבח את ניו יורק. "אתם חושבים שככה זה היה תמיד? [...]
 כשבאתי הנה, [...] לא היה פה חצי מזה. בנינו את זה אחר כך. עיירה כהלכה ניו יורק זאת, הא?".
 [...] כשנעצר הארי לפני ביתו, בית בן שתי קומות [...] על חוף הים, מוקף גינה, גזוזטורות ועמודים בחזיתו.
 [...] כשהציג הדוד הארי את בניו, שיצאו להקביל את פני קרוביהם החדשים. ענקים, גבוהים ושריריים
 היו [...]. הדוד הארי התגאה בבניו המגודלים [...]. "מוצרים של אמריקה", אמר.

(מעובד על פי י"י זינגר, בית קרנובסקי, עם עובד, 2007, עמ' 257–264)

הציגו את הגישה לקליטת מהגרים הבאה לידי ביטוי בכל אחד ממקורות אלה, והסבירו כיצד כל אחת מן הגישות
 באה לידי ביטוי במקורות. הסבירו את הסיבה להתפתחות כל אחת מן הגישות האלה. (20 נקודות)
 ב. הציגו גישה אחרת לקליטת מהגרים. הסבירו את הסיבות לגישה זו. (15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 23–24 (15 נקודות).

23. הציגו שתי דוגמאות מן החוקה ודוגמה אחת מן התיקונים לחוקה להבטחת האיזון בממשל.

24. "משבר הטילים" בקובה חידד מצד אחד את "מאזן האימה" בין המעצמות, ומצד אחר מיתן אותו. הסבירו קביעה זו
 ונמקו אותה.

נושא 7 – יפן המודרנית

אם בחרתם בנושא זה ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 25–26 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 27–28 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 25–26 (35 נקודות).

25. הפיתוח התעשייתי של יפן

לפניכם שני קטעים מן הספר "יפן המודרנית" מאת החוקר בן עמי שילוני.

קראו את הקטעים, וענו על השאלה שאחריהם.

המנהיגות החדשה הייתה נחושה בדעתה לבנות תעשייה מודרנית בנוסח המערב. משלחת איווקורה [משלחת יפנית למערב], שביקרה בארצות הברית ובאירופה, התרשמה ממפעלי התעשייה שראתה וחזרה משוכנעת, כי רק תעשייה מפותחת תוכל להעניק ליפן את העצמאות, העושר והכוח שהיא שואפת להשיג. [...] מנהיגי הרסטורציה [...] האמינו כי למרות הנתונים השליליים, קיימים ביפן נתונים חיוביים, היכולים לסייע לה בתיעוש. (ב"ע שילוני, יפן המודרנית, שוקן, ירושלים, 2002, עמ' 80)

התבוסה במלחמת העולם השנייה הפנתה את המרץ של היפנים לאפיק הכלכלי. [...] לפני המלחמה הייתה ליפן תעשייה גדולה, שייצרה כמעט הכול [...]. רוב המפעלים אומנם נהרסו בהפצצות, אך כוח האדם המוכשר והמיומן נשאר [...]. הרס פיזי וגסיבות בין-לאומיות נוחות [...] הביא גם לשיקום ולזינוק הכלכלי של יפן. בפיתוח התעשייה ראו מנהיגי יפן את הדרך הטובה ביותר להיחלץ מן ההרס, להעלות את רמת החיים ולשמור את השלטון בידיהם.

(שם, עמ' 271–272)

א. על פי שני הקטעים ועל פי מה שלמדתם, הציגו שתי נקודות דמיון והבדל אחד בין הפיתוח התעשייתי של יפן

בתקופת מייג'י ובין הפיתוח התעשייתי של יפן לאחר מלחמת העולם השנייה.

על פי מה שלמדתם, הסבירו את הסיבה להצלחת התהליך בכל אחת מן התקופות.

(20 נקודות)

ב. הסבירו כיצד "שבועת חמשת הסעיפים" ו"חמש האזהרות" מבטאות גם את הפתיחות וגם את השמרנות

ברסטורציה של מייג'י. בסו את תשובתכם על סעיפי השבועה והאזהרה. (15 נקודות)

26. פייסנות ותוקפנות

א. הסבירו שתיים מן הסיבות למדיניות הפייסנית של יפן כלפי מדינות המערב בשנות העשרים, הציגו דוגמה

למדיניות זו. הסבירו את ההשפעה של המדיניות הזאת על הלכי הרוח ביפן. (18 נקודות)

ב. הסבירו שתיים מן המטרות של יפן בשנים 1937–1941, ואת הדרכים להשגתן.

הסבירו כיצד ניסו היפנים להשיג אחת מן המטרות האלה גם בשנים 1942–1945.

(17 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 27–28 (15 נקודות).

27. **הסבירו** כיצד שלושה שינויים שחלו במעמד הסמוראים מבטאים תהליכים שהתחוללו ביפן בתקופת מייג'י.

28. הירוהיטו היה הקיסר ה־124 של יפן, והוא שלט בה משנת 1926 ועד למותו ב־1989. תקופת שלטון היחיד שלו

הייתה הארוכה ביותר בהיסטוריה של יפן, והתרחש בה אחד השינויים הגדולים בתולדות המדינה.

הדגימו שני תהליכים שהתחוללו ביפן בתקופת קיסרותו של הירוהיטו, ובאו לידי ביטוי בשני שינויים

שחלו בחייו של הקיסר.

נושא 8 – סין המודרנית

אם בחרתם בנושא זה ענו על שתי שאלות:
על אחת מן השאלות 29–30 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 31–32 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 29–30 (35 נקודות).

29. בעיות הפנים והחוץ של הקיסרות הסינית ונפילתה

לפניכם פרט מתוך קריקטורה שהתפרסמה בצרפת בשנת 1840. עיינו בקריקטורה, וענו על השאלות שאחריה.



אופיום

(Opium War, ציור: J.J. Grandville, מתוך: Wikimedia Commons)

- א. הציגו שני מאפיינים של חדירת מעצמות המערב לסין, ו**הסבירו** כיצד הם באים לידי ביטוי בקריקטורה. **הסבירו** את עמדת יוצר הקריקטורה בנוגע לחדירת המעצמות לסין. (20 נקודות)
- ב. הציגו את תוצאות מלחמת האופיום הראשונה. **הסבירו** כיצד תוצאות אלה באות לידי ביטוי בשלושה מסעיפי "הסכם נאנקינג". (15 נקודות)

30. המאבק על השלטון בסין בסוף שנות הארבעים והקמת סין הקומוניסטית

- א. **הסבירו** שני גורמים שהביאו להתעצמות של הקומוניסטים בסין ערב מלחמת האזרחים, וגורם אחד לחולשת המשטר של צ'אנג קאי שק. (15 נקודות)
- ב. לפניכם קטע מתוך דוח שכתב שר החוץ האמריקני, דין אצ'סון, בתאריך 30 ביולי 1949. הדוח מסכם את המעורבות האמריקנית במלחמת האזרחים בסין. קראו את הקטע, וענו על השאלה שאחריי.

הרי זו עובדה מצערת, שאין להימלט ממנה, כי התוצאה הגורלית של מלחמת האזרחים בסין הייתה מחוץ לתחום שליטתה של ממשלת ארצות הברית. שום דבר שארץ זו [ארצות הברית] עשתה או יכלה לעשות בגבולות הגיוניים של אפשרויותיה, לא יכול לשנות תוצאה זו; גם שום מחדל של ארץ זו לא הביא לכך. ניצחון הקומוניסטים היה פועל יוצא של מאבק כוחות סיניים פנימיים, כוחות שארץ זו [ארצות הברית] ניסתה להשפיע עליהם ולא עלה בידה.

(א' סנאו, סין – הענק במזרח, תרגם ג' מוקד, הוצאת שוקן, 1966, עמ' 64)

- הציגו שני מהלכים של ברית המועצות שבעזרתם סייעה לצבא הקומוניסטי במלחמת האזרחים בסין. **הסבירו** את הטענה של שר החוץ אצ'סון בנוגע לניצחון של הקומוניסטים בסין. בססו את התשובה על שתי דוגמאות. (20 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 31–32 (15 נקודות).

31. המדיניות של סון יאט סן ושל מפלגתו, מפלגת הגואומינדנג, שקמה בשנת 1913, התבססה על שלושה עקרונות: לאומיות, דמוקרטיה ורווחת העם. **הסבירו** שניים מן העקרונות האלה, כפי שפירשו אותם סון יאט סן ומפלגת הגואומינדנג. **הציגו** הבדל מרכזי אחד בין תורתו הפוליטית של סון יאט סן ובין שאיפותיו הפוליטיות של יואן שה קאי.
32. **הסבירו** מדוע החליטה סין לשנות את המדיניות שלה כלפי המערב במחצית הראשונה של שנות השבעים של המאה ה-20. **הציגו** שני צעדים מדיניים שנקטה סין כדי לחדש את קשריה עם מדינות המערב בתקופה זו.

בהצלחה!